

ks. Tomasz Chrzan

@ chrzant@gmail.com

STRUKTURA DEKANATU OŚWIĘCIMSKIEGO W PRZEDEDNIU WYBUCHU II WOJNY ŚWIATOWEJ

doi <https://doi.org/10.15633/9788383700984.03>

Dekanat oświęcimski swoją historią sięga XII wieku i jest nierozzerwalnie związany z dziejami diecezji krakowskiej oraz przemianami administracyjnymi państwa Piastów tamtego okresu. Oświęcim, leżący na zachodnich rubieżach Małopolski, był w tym czasie ważnym grodem – stolicą kasztelanii. W 1179 roku został przekazany księciu opolskiemu Mieszkowi i w ten sposób związany ze Śląskiem. W 1315 roku miasto stało się stolicą odrębnego Księstwa Oświęcimskiego, zhołdowanego w 1327 roku królowi czeskiemu, wykupionego w 1457 roku przez króla Kazimierza Jagiellończyka i ostatecznie przyłączonego w 1564 roku do Korony Polskiej. Choć same początki dekanatu oświęcimskiego giną w otchłani historii, to można przypuszczać, że jego kreacja może być elementem szeroko zakrojonej akcji biskupa krakowskiego Gedki (lata rządów: 1166–1185) reformującej struktury administracyjne diecezji. Dekanat funkcjonował wtedy jako element składowy archidiakonu krakowskiego¹.

1 Zob. J. Chachaj, *Pierwotna średniowieczna sieć dekanalna w diecezji krakowskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 71 (1999), s. 381–383.

Pierwsze dokładniejsze informacje odnoszące się do struktury dekanatu oświęcimskiego pochodzą z 1325 roku. Są to wykazy świętopietrza, wskazujące parafie tworzące ówczesny dekanat. Były to: Oświęcim, Poręba, Grojec, Osiek, Witkowice, Kęty, Gilowice, Miedźna, Komorowice, Bestwina, Dankowice, Pisarzowice, Stara Wieś, Jawiszowice, Lędziny, Trzebinia, Chrzanów, Brzezie, Wisła Mała, Pszczyna, Ćwiklice, Studzionka, Suszec, Woszczyce, Żywiec, Wilamowice, Lipnik i Kozy².

Dosyć szybko nastąpiły kolejne zmiany strukturalne. W 1335 roku powstał dekanat Nowa Góra, w którego skład weszły parafie Trzebinia i Chrzanów. Z kolei w 1350 roku powstał dekanat pszczyński z parafiami: Pszczyna, Miedźna, Ćwiklice, Gilowice, Lędziny, Studzionka, Suszec, Wisła Mała i Woszczyce. Kolejna istotna zmiana administracyjna miała miejsce w 1644 roku, kiedy to dekretem biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego utworzono dekanat żywiecki. Przyłączono do niego wtedy 10 parafii z południowych ziem dekanatu oświęcimskiego³.

Po pierwszym rozbiórze Polski w 1772 roku ziemia oświęcimska znalazła się w granicach Cesarstwa Austriackiego. Absolutystyczna monarchia prowadziła własną politykę kościelną, w wyniku której doprowadzono do utworzenia diecezji tarnowskiej (1783), tym samym mocno uszczuplając terytorium zarządzane przez biskupa krakowskiego. Dekanat oświęcimski został włączony do nowoutworzonej diecezji i – poza krótkimi epizodami – funkcjonował w niej aż do roku 1880, kiedy to restaurowano diecezję krakowską. Tym samym wspomniany dekanat wrócił do macierzystych struktur kościelnych⁴.

W 1843 roku nastąpiła reorganizacja diecezji tarnowskiej, w wyniku której podzielono dekanat oświęcimski, tworząc z jego zachodniej części dekanat Biała (Krakowska). W tych nowych granicach – poza

2 *Monumenta Poloniae Vaticana, Acta Camerae Apostolice*, t. 1, red. J. Ptaśnik, Kraków 1913, s. 147–150.

3 Tamże, s. 384; *Monumenta Poloniae Vaticana, Acta Camerae Apostolice*, t. 2, red. J. Ptaśnik, Kraków 1913, s. 234; J. Kurzeja, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Oświęcim*, „Roczniki Humanistyczne” 27 (1979), nr 2, s. 30–31.

4 Zob. B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980, s. 70–73, 166–167.

niewielkimi korektami – dekanat oświęcimski funkcjonował długo, bo zasadniczo aż do okresu po II wojnie światowej. W 1910 roku wyłączono z niego parafie Gierałtowiec, Głębowice, Przeciszów, Piotrowice i Zator, przyłączając je do dekanatu zatorskiego. Z kolei w 1925 roku do dekanatu oświęcimskiego przyłączono Jawiszowice i Międzybrodzie Bialskie z dekanatu Biała, a Nidek włączono do dekanatu wadowickiego⁵.

W 1939 roku w skład dekanatu oświęcimskiego wchodziły więc parafie obejmujące odpowiednio następujące miejscowości i przysiółki: Bielany (Bielany, Łęki, część Kańczugi), Brzeszcze (Brzeszcze, Bór, Przecieszyn), Bulowice (Bulowice), Czaniec (Czaniec, Bukowiec), Grojec (Grojec, Łazy, część Zaborza), Jawiszowice (Jawiszowice), Kęty (Kęty, Nowa Wieś, część Kańczugi), Międzybrodzie Bialskie (Międzybrodzie Bialskie), Osiek (Osiek, Malec), Oświęcim (Oświęcim, Babice, Broszkowice, Brzezinka, część Dworów, Harmęże, Klucznikowice, Kruki, Pławy, Rajsko, Skidziń, Stare Stawy, Stawy Grojeckie, Wilczkowice część Zaborza), Polanka Wielka (Polanka Wielka), Poręba Wielka (Poręba Wielka), Witkowice (Witkowice) oraz odrębne ekspozytury czy też filie funkcjonujące jak samodzielne parafie: Kobiernice (Kobiernice), Porąbka (Porąbka) i Włosienica (Włosienica, Monowice i część Dworów)⁶.

Na terenie dekanatu oświęcimskiego funkcjonowało w tym czasie również kilka domów zakonnych. Były to klasztory męskie: Braci Mniejszych Ściślejszej Obserwancji (franciszkanów reformatów) w Kętach, Towarzystwa św. Franciszka Salezego (salezianie) w Oświęcimiu, oraz żeńskie: Mniszek Klarysek od Wieczystej Adoracji w Kętach, Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego (zmartwychwstanki) posiadających swoje domy w Kętach i Bulowicach, Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej (serafitki) w Oświęcimiu oraz Zgromadzenia

5 Zob. T. Chrzan, *Dekanat pogranicza. Duszpasterstwo parafialne w dekanacie oświęcimskim w latach 1843–1918*, Katowice 2024, s. 23–25; J. Marecki, *Archidiecezja krakowska w latach 1912–1962*, [w:] *Kościół krakowski w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 432, 434.

6 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, s. 118–124.

Siostr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Osieku⁷.

Kęccy reformaci wspomagali duchownych w duszpasterstwie parafialnym, organizowali i prowadzili rekolekcje, troszczyli się o formację grup duszpasterskich, zwłaszcza tercjarzy franciszkańskich. Z kolei księża salezjanie prowadzili zakład wychowawczy obejmujący zespół szkół i internat. Funkcjonowało tutaj również oratorium oraz szereg bractw religijnych dla młodzieży. Placówka cieszyła się wielkim uznaniem nie tylko w regionie. Księża salezjanie podejmowali również pracę katechetyczną w szkołach, a także posługę duszpasterską w zarządzanym przez nich kościele pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu. Siostry serafitki zajmowały się głównie działalnością charytatywną. Nie tylko prowadziły przy klasztorze zakład dla chorych i ubogich kobiet, lecz także podejmowały zewnętrzną posługę pielęgniarstwa i opiekuńczą w domach chorych. Innym aspektem ich działalności było przygotowanie zawodowe dziewcząt do prac domowych: gotowania i krawiectwa. Pracą wychowawczą i oświatową zajmowały się także siostry zmarłych w Kętach i Bulowicach, służebniczki w Osieku, a nawet kęckie klaryski. Żeńskie zgromadzenia wspierały pracę duszpasterską, organizując stowarzyszenia religijne dla dziewcząt i kobiet⁸.

Jak wcześniej zauważyliśmy, większość parafii dekanatu oświęcimskiego miała średniowieczną metrykę. W XV wieku powstała również filia parafii oświęcimskiej we Włosienicy z folwarkiem, stanowiącym istotne zaplecze gospodarcze dla proboszcza. Z kolei pod koniec XVI wieku powstała parafia w Bielanach. Czas powstania kolejnych wspólnot to już XIX i XX wiek. Należy tu wymienić Bulowice (1817), Międzybrodzie Bialskie (1858), Brzeszcze (1904), Porąbka (1909) i Kobiernice (1922)⁹.

7 Tamże, s. 192, 199, 204, 211, 213–215.

8 Zob. T. Chrzan, *Dekanat pogranicza...*, dz. cyt., s. 61–68; P. Hudzik, *Czaszy II Rzeczypospolitej*, [w:] *Kęty. Blaski i cienie miasta w minionych wiekach. Monografia historyczna*, t. 1, s. 297–298, 314–316; K. Czerny, *120 lat obecności Siostr Służebniczek w Osieku*, „Echa Osieka” 2019, nr 1, s. 11–12.

9 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, s. 118, 121, 124. Bardzo często rok utworzenia ekspozytury traktowano jako datę utworzenia parafii. Tak było np. w Kobiernicach, mimo wyraźnego zapisu w akcie

Większość parafii dekanatu oświęcimskiego obejmowała tereny wiejskie. Jedynymi miastami na tym terenie były Oświęcim i Kęty, ale nawet w tych wspólnotach ogromną liczbę parafian stanowili mieszkańcy okolicznych wsi. Największą jednostką, zarówno pod względem terytorialnym, jak i ludnościowym, była parafia w Oświęcimiu. W 1939 roku liczyła ona 16 550 wiernych. Kolejną pod względem ludności była parafia w Kętach, licząca w tym samym roku 8506 wiernych. Najmniejszą liczebnie wspólnotą była z kolei parafia w Porębie Wielkiej, licząca w przededniu II wojny światowej 922 wiernych. Tabela przedstawia wykaz poszczególnych parafii wraz z liczbą katolików w poszczególnych wspólnotach. Zestawienie to zostało opracowane na podstawie danych przekazanych przez proboszczów do schematyzmu diecezjalnego wydanego w 1939 roku przez kurie archidiecezji krakowskiej. Z zestawienia wynika więc, że w dekanacie oświęcimskim we wspomnianym roku żyło 62 525 katolików. Wydaje się jednak, że wspomniane dane mogą mieć charakter orientacyjny, ponieważ niektórzy proboszczowie mogli podawać tylko przybliżoną liczebność wiernych¹⁰.

Tabela 1. Liczba katolików w parafiach dekanatu oświęcimskiego w 1939 roku

Parafia	Patrocinium kościoła	Liczba katolików
Bielany	św. Maciej, Apostoł	2581
Brzeszcze	św. Urban, Papież	5001
Bulowice	św. Wojciech, Biskup i Męczennik	3150
Czaniec	św. Bartłomiej, Apostoł	3920

erekcyjnym powołującym do życia 15 października 1922 roku „samoistną ekspozyturę” lub „stację duszpasterską” (zob. *Dzieje parafii w Kobiernicach na podstawie zachowanych dokumentów*, red. M. Kręcioch, [b.m.w.] [b.d.w], s. 15).

10 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 118–124.

Parafia	Patrocinium kościoła	Liczba katolików
Grojec	św. Wawrzyniec, Męczennik	1830
Jawiszowice	św. Marcin, Biskup	2475
Kęty	św. Małgorzata i Katarzyna	8506
Kobiernice	św. Urban, papież	1800
Międzybrodzie Bialskie	św. Maria Magdalena	3235
Osiek	św. Andrzej, Apostoł	4210
Oświęcim	Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny	16550
Polanka Wielka	św. Mikołaj, Biskup	2465
Porąbka	Narodzenie Najświętszej Maryi Panny	2190
Poręba Wielka	św. Bartłomiej, Apostoł	922
Włosienica	św. Michał, Archanioł	2290
Witkowice	św. Michał, Archanioł	1400

Źródło: *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, s. 118–124.

Ludność mieszkająca na terenie dekanatu oświęcimskiego nie była jednolita religijnie i kulturowo. Sporą część obywateli stanowili Żydzi. Dotyczyło to zwłaszcza miasta Oświęcimia, gdzie ich liczbę w latach 1938 i 1939 szacowano na około 7000. Stanowiła ona więc ponad połowę społeczności miasta, które w tym czasie liczyło około 13 000 mieszkańców¹¹. Warto więc zauważyć, że większość wiernych oświęcimskiej parafii mieszkała w okolicznych wioskach oddalonych od kościoła nawet o 8 kilometrów.

W pozostałych parafiach liczba ludności żydowskiej była zdecydowanie mniejsza, choć trudno jest ją jednoznacznie określić. Według danych

11 Tamże, s. 122–123; L. Filip, *Żydzi w Oświęcimiu 1918–1939*, Oświęcim 2003, s. 51. Joanna Januszevska-Jurkiewicz, analizując dane spisu powszechnego z 1931 roku i inną dokumentację z uwzględnieniem dużej migracji w tym

kęckiego proboszcza na terenie parafii w 1939 roku, miało mieszkać 340 Żydów¹². Z kolei inne dane mówią o 600 wyznawcach religii mojżeszowej mieszkających w Kętach w 1938 roku, choć liczba ta niewątpliwie spadła w związku migracjami wywołanymi obawą przed nadciągającą wojną czy wreszcie samym jej wybuchem. Z kolei w wiejskich parafiach dekanatu oświęcimskiego – według danych statystycznych podanych przez proboszczów – zamieszkiwały jedynie pojedyncze rodziny żydowskie (np. Brzeszcze – 22 osoby, Czaniec – 13 osób, Jawiszowice – 10 osób, Osiek – 5 osób, Grojec – 2 osoby)¹³.

Tak liczna obecność społeczności żydowskiej w Oświęcimiu znajduje swoje uzasadnienie w historii. Oświęcim, w przeciwieństwie do innych miast regionu, nie przyjął przywilejów zakazujących osiedlania się wyznawców judaizmu. Byli więc oni obecni w mieście przynajmniej od XVI wieku. Skupili w swoim ręku większość lokalnego handlu oraz przemysłu i już tylko ze względów statystycznych mieli istotny wpływ na funkcjonowanie miasta, posiadając w okresie międzywojennym większość istotnych stanowisk w radzie i urzędach. W Oświęcimiu, który był stolicą gminy wyznaniowej, były dwie synagogi, kilka domów modlitwy, łaźnia rytualna, rzeźnia koszerna oraz ich cmentarz¹⁴. Synagogi i domy modlitwy funkcjonowały również w Kętach, a także w Czańcu (określaną jako „prywatna”) i w Bulowicach (dom modlitwy)¹⁵.

Relacje chrześcijańsko-żydowskie na terenie dekanatu oświęcimskiego układały się poprawnie. Ich właściwy obraz przedstawiają wspomnienia mieszkańców tych ziem. Serafitka, s. Bogdana Cecylia Suszczyk,

okresie, wskazała, że przed wybuchem II wojny światowej liczbę ludności żydowskiej Oświęcimia można szacować na 6400–6700 osób, przy liczbie wszystkich mieszkańców miasta wynoszącej 13 350 osób (Zob. J. Januszewska-Jurkiewicz, *Okres międzywojenny*, [w:] *Oświęcim, miasto pogranicza*, t. 2, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, Oświęcim 2018, s. 234–235).

12 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 120.

13 M. Chorążki, *Kęty w okresie okupacji niemieckiej*, [w:] *Kęty...*, dz. cyt., s. 400.

14 Zob. L. Filip, *Żydzi w Oświęcimiu 1918–1939*, dz. cyt., s. 12, 16–17, 51–52, 103, 148.

15 P. Kołpak, *Czaniec. Dzieje wsi i parafii spisane w setną rocznicę rozpoczęcia budowy kościoła św. Bartłomieja*, Kraków 2021, s. 92.

informowała: „Przed wojną księża salezianie, Żydzi i my siostry serafitki, żyliśmy w dobrych stosunkach. Starsi Żydzi oświęcimscy często nas odwiedzali. Przychodzili po lekarstwa czy po poradę. Wśród młodzieży zdarzały się nieporozumienia”¹⁶. Wydaje się, że drobne, pojedyncze, antysemickie wystąpienia miały podłoże zasadniczo ekonomiczne i były zupełnie odmienne od ogólnopolskich tendencji¹⁷.

W samym Oświęcimiu osobą, która niewątpliwie troszczyła się o poprawność wspomnianych relacji był proboszcz i dziekan – ks. Jan Skarbek. Potrafił być krytyczny wobec przejawów niesprawiedliwości społecznej, widocznych w miejskich, także żydowskich środowiskach. Jednocześnie sam interesował się prawem i kulturą żydowską. Legendarna stała się jego przyjaźń z rabinem Eliaszem Bombachem czy burmistrzem pochodzenia żydowskiego Romanem Mayzlem. Proboszcz nierzadko udzielał również pomocy – zwłaszcza prawnej – potrzebującym Żydom. Krótkim podsumowaniem opisywanych relacji międzyreligijnych niech będą jego słowa zapisane w sprawozdaniu z wizytacji dekanalnej z 1931 roku: „stosunki z Żydami – ortodoksami dobre”¹⁸.

Marginalną społeczność dekanatu oświęcimskiego stanowili przedstawiciele innych wyznań chrześcijańskich. Byli to zwłaszcza protestanci (luteranie, kalwini, zielonoświątkowcy, adwentyści, a nawet Badacze Pisma Świętego), najczęściej przybysze, a ich obecność należy zwykle wiązać z funkcjami, które pełnili w majątkach ziemskich lub urzędach. Wielu z nich przybyło do Oświęcimia i okolicznych miejscowości wraz z utworzeniem w 1916 roku na przedmieściach miasta (Zasolu) tzw. osiedla barakowego, przeznaczonego dla uchodźców, najpierw wojennych,

16 *Oświęcim w pierwszym dniu wojny. Spotkanie pokoleń*, red. L. Schuster, Oświęcim 1999, s. 23.

17 A. Szyndler, *Oszpician. Oświęcimscy Żydzi na przestrzeni wieków*, [w:] *Oświęcim w pierwszym...*, dz. cyt., s. 330–331.

18 Zob. T. Chrzan, *Ks. Jan Skarbek. Oświęcimski duszpasterz i społecznik*, Kraków 2017, s. 56–57; Biblioteka i Archiwum Diecezji Bielsko-Żywieckiej, Teczki parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu, *Sprawozdanie ks. Jana Skarbka z wizytacji dziekańskiej dekanatu oświęcimskiego w 1931 roku*.

a później ze Śląska Cieszyńskiego¹⁹. Według sprawozdań proboszczów poszczególnych parafii z 1939 roku liczba innych wyznawców niż katolicyzm lub judaizm była bardzo niewielka. Przykładowo w Oświęcimiu było to 50 osób, w Brzeszczach – 39 osób, w Czańcu – 4 osoby, a w Bulowicach – 2²⁰.

Wspomnieliśmy już, że zdecydowana większość ludności dekanatu oświęcimskiego mieszkała na wsi. Tym samym istotną formę utrzymania – także mieszkańców miast – stanowiło rolnictwo. Drobny przemysł skupiał się w miastach, ale nigdy nie osiągnął on takiego rozmachu jak chociażby w ośrodkach leżących stosunkowo niedaleko: Białej, Chrzanowie czy Jaworznie. W Oświęcimiu i Kętach były to zasadniczo drobne zakłady produkujące materiały budowlane (cement, papa, dachówki, beton), nawozy sztuczne i chemikalia, maszyny rolnicze, samochody, artykuły spożywcze (konserwy, alkohol), a także garbarnie. Ponadto na terenie Brzeszcz i Jawiszowic funkcjonowały kopalnie węgla kamiennego i to właśnie one zatrudniały największą liczbę pracowników. W 1931 roku, a więc już w dobie wielkiego kryzysu, w brzeszczańskej kopalni pracowało 2391 osób²¹. W tym samym roku oświęcimski proboszcz ks. Jan Skarbek prezentował w sprawozdaniu dziekańskim stan miasta i wspólnoty: „Parafia tutejsza jest ogromnie trudna do prowadzenia. Leży na skrzyżowaniu dróg żelaznych i gościńców. Do miasta prócz wielkiej ilości Żydów zgarnęła się wielka masa biedoty wiejskiej [...]. Ludność tu różnoraka. Inteligencja (przeszło 20 urzędów), mieszczenie, około 1000 kolejarzy, drugie tyle górników i rolnicy, głównie małorolni [...]. W Komitecie ratunkowym u siebie mam zapisanych około 300 osób biednych nie licząc ich rodzin”²².

19 M. Trąba, *Kościół katolicki i życie religijne miasta w XIX i XX wieku*, [w:] *Oświęcim w pierwszym...*, dz. cyt., s. 425.

20 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 118–119, 122–123.

21 Zob. J. Januszewska-Jurkiewicz, *Okres międzywojenny*, [w:] *Oświęcim. Miasto...*, dz. cyt., s. 247, 251; P. Hudzik, *Czasy II Rzeczypospolitej*, [w:] *Kęty. Blaski...*, dz. cyt., s. 324–328.

22 Biblioteka i Archiwum Diecezji Bielsko-Żywieckiej, APA 134, *Sprawozdanie...*, dz. cyt.

Obok struktury społecznej, należy również dokonać analizy bazy materialnej dekanatu oświęcimskiego, a przede wszystkim zwrócić po krótku uwagę na świątynie funkcjonujących w poszczególnych parafiach. Były to budowle zarówno drewniane, jak i murowane. Najstarszym pod względem metryki był murowany kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu, powstały prawdopodobnie w XIV wieku. Choć na pierwszy rzut oka jego bryła przypominała świątynię gotycką, to w wyniku wielu remontów, które miały miejsce w kolejnych wiekach, łączył w sobie wiele różnych stylów. Pod koniec XIX wieku został gruntownie wyremontowany po dwóch wielkich pożarach, które strawiły znaczną jego część w 1863 i 1881 roku. Kolejną renowację świątyni przeprowadzono w latach 1926–1933. Podczas remontu wykonano polichromię pod kierunkiem Adama Giebułtowskiego. Wybudowano wtedy również nową wikarówkę, przeprowadzono remont plebanii, a sam teren kościelny otoczono nowym murem²³.

W Oświęcimiu, obok kościoła parafialnego, funkcjonowało również kilka innych obiektów sakralnych. Na pierwszym miejscu należy wymienić neogotycką świątynię pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, powstałą na gruzach średniowiecznego, poddominikańskiego klasztoru i kościoła pw. Świętego Krzyża. Zabudowania zostały wykupione z rąk żydowskich przez specjalny komitet powołany przez oświęcimskiego proboszcza ks. Andrzeja Knycza i w 1898 roku przekazano je księżom salezjanom. Prace budowlano-remontowe trwały już od 1899 roku, przerywane na krótko przez konserwatorów (1906), i podczas I wojny światowej. W efekcie pierwotna, dominikańska świątynia została przeorientowana i stała się największym obiektem sakralnym w dekanacie. Kościół z obrazem patronki, umieszczonym w 1907 roku w głównym ołtarzu, szybko stał się miejscem pielgrzymowania wiernych z całego regionu. Obok świątyni powstały trzypiętrowe budynki zakładu

23 *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J. Szablowski, Kraków 1953, s. 24–25; Archiwum Parafii Wniebowzięcia NMP w Oświęcimiu, *Liber memorabilium Ecclesiae parochialis Osviecimensis ab anno 1830*, t. 1, s. 63.

salezjańskiego, mieszczące instytucje wychowawcze prowadzone przez to zgromadzenie²⁴.

Obok salezjańskiej świątyni funkcjonowała jeszcze niewielka kaplica pw. św. Jacka Odrowąża, w której duszpasterstwo sprawowali również księża ze wspomnianego wyżej zgromadzenia. Ceglana świątynia wybudowana w połowie XIV wieku pierwotnie pełniła funkcję dominikańskiego kapitułarza. W krypcie pod budowlą swój pochówek znaleźli książęta oświęcimscy. W 1894 roku zdewastowana świątynia została wykupiona i wyremontowana ze składek parafian, przez wspomnianego wcześniej proboszcza ks. Andrzeja Knycza. Szybko rozwinął się tutaj kult św. Jacka – nieoficjalnego patrona miasta, który również gromadził w tym miejscu liczne rzesze pielgrzymów²⁵.

Na terenie oświęcimskiej parafii sprawowano służbę Bożą jeszcze w neogotyckim kościele pw. Matki Bożej Bolesnej przy klasztorze i zakładzie szpitalnym sióstr serafitek, oddanym do kultu w 1899 roku. Systematycznie od 1916 roku odprawiano nabożeństwa także w tymczasowej, drewnianej kaplicy na osiedlu barakowym na Zasolu. W latach 20. XX wieku pojawiły się niezrealizowane plany przeniesienia tej kaplicy do Brzezinki. Sporadycznie odprawiano również msze święte w klasycystycznej, rodzinnej kaplicy Hallerów w Dworach (1815) oraz w niewielkiej kaplicy pw. Świętego Krzyża (1862) na cmentarzu parafialnym²⁶.

Parafią, na terenie której również funkcjonowało kilka świątyń, były Kęty. Kościół parafialny pw. św. Małgorzaty i Katarzyny wybudowano po pożarze poprzedniego, drewnianego, w 1657 roku. Zniszczony przez Szwedów, został kilka lat później odbudowany. Wystrój świątyni łączył w sobie elementy renesansu i baroku. Systematyczne remonty, zapoczątkowane

24 J. Ptazkowski, *Sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu*, Oświęcim 1994, s. 15, 44–45, 48–50.

25 Archiwum Parafii Wniebowzięcia NMP w Oświęcimiu, *Liber memorabilium...*, dz. cyt., s. 22; zob. T. Chrzan, *Dekanat...*, dz. cyt., s. 217.

26 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 122; *Katalog...*, dz. cyt., s. 26; Zob. A.J. Stasiowska, *Zawierzyła Bożej Opatrzności. Bł. Małgorzata Łucja Szewczyk (1828–1905), założycielka Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej – Sióstr Serafitek. Życie i dzieła*, Kraków 2013, s. 198–201; T. Chrzan, *Ks. Jan Skarbek...*, dz. cyt., s. 40–41, 47.

w 1855 roku, doprowadziły do gruntownej renowacji świątyni. Obok kościoła parafialnego funkcjonował również wybudowany w 1648 roku i przebudowany w 1715 roku barokowy kościół pw. św. Jana Kantego, stojący – według tradycji – na miejscu urodzenia wspomnianego świętego²⁷.

Barokowy charakter miał również kościół przy kęckim klasztorze ojców reformatów. Świątynia pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny wybudowana została w latach 1705–1712. W 1902 roku obok kościoła powstała neoromańska kaplica pw. Przemienienia Pańskiego. Franciszkańskie świątynie gromadziły spore rzesze pielgrzymów przybywających tutaj zwłaszcza na odpust Porcjunkuli (Matki Bożej Anielskiej – 2 sierpnia)²⁸.

Na terenie Kęt sprawowano również służbę Bożą w dwóch kaplicach klasztorów żeńskich. Pierwsza – neogotycka pw. Trójcy Przenajświętszej, funkcjonowała od 1893 roku w klasztorze sióstr klarysek, gdzie od 1910 roku trwała całodobowa adoracja Najświętszego Sakramentu, druga pw. Zmartwychwstania Pańskiego od 1894 roku w klasztorze sióstr zmartwychwstank²⁹.

W kilku parafiach dekanatu oświęcimskiego sprawowano kult w drewnianych świątyniach. Były to kościoły pw. św. Bartłomieja w Porębie Wielkiej (I połowa XVI wieku), pw. św. Mikołaja w Polance Wielkiej (II połowa XVI wieku), pw. św. Michała Archanioła w Witkowicach (1671),

27 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 14–16.

28 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 16; M. Wilczyński, *Klasztor OO. Reformatów w Kętach. Monografia ze źródeł domowych*, Kraków 1893, s. 20, 25–27; *Kaplica jubileuszowa 1901 przy klasztorze OO. Reformatów w Kętach*, Kęty 1902, s. 4–5, 11.

29 M. Stachura, *Klasztor Klarysek od Wieczystej Adoracji – historia i znaczenie dla społeczności kęckiej*, s. 1–3, <http://kety.klaryski.org/wp-content/uploads/2022/10/Klasztor-Klarysek-od-Wieczystej-Adoracji-historia-i-znaczenie-dla-spolecznosci-keckiej.pdf> (25.01.2025); M. L. Mistecka, *Zmartwychwstanki. Charyzmat i dzieje 1891–1991*, t. 1, Lublin 1999, s. 309. Warto zauważyć, że w małych domach zakonów żeńskich na terenie dekanatu oświęcimskiego również funkcjonowały niewielkie kaplice. Tak było w Bulowicach przy placówce zmartwychwstank oraz w Osieku przy placówce służebniczek (*Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 119, 121).

pw. św. Marcina w Jawiszowicach (1692) i pw. św. Wawrzyńca w Grojcu (1767). Zasadniczo wszystkie były utrzymane w – charakterystycznym dla czasu powstania – stylu barokowym, względnie rokokowym. Drewnianą świątynią pw. św. Andrzeja Apostoła dysponowała również parafia w Osieku (1558). Kościół nie był jednak użytkowany od 1907 roku, z racji wybudowania nowego, murowanego³⁰.

Na przełomie XVIII i XIX wieku kilka parafii otrzymało nowe, murowane świątynie, zaprojektowane w tzw. stylu józefińskim, który łączył w sobie elementy baroku i klasycyzmu. Do takich należały kościoły pw. św. Wojciecha w Bulowicach (1817), kościół pw. św. Macieja w Bielanych (1826) i kościół pw. św. Michała Archanioła we Włosienicy (1844). Były to niewielkie, jednonawowe budowle z kwadratową wieżą, często zakończoną cebulastym hełmem, stanowiące wzorcowy model świątyni w krajach monarchii Habsburskiej tej epoki³¹. Na terenie włosienickiej ekspozytury w czerwcu 1938 roku rozpoczęto budowę murowanej kaplicy pw. św. Antoniego z Padwy³². Wśród wymienionych wyżej świątyń warto zwrócić uwagę na kościół bielański, w którym czczony był wizerunek Chrystusa Cierpiącego. Udokumentowany kult trwał w Bielanych przynajmniej od połowy XVIII wieku. Świątynia była swoistym lokalnym sanktuarium, do którego regularnie pielgrzymowali wierni z dekanatu oświęcimskiego, a nawet z całego regionu³³.

W 1858 roku oddano do użytku kaplicę filialną pw. św. Urbana w Kobiernicach. Była ona obsługiwana przez duchownych z Kęt. W 1913 roku budynek gruntownie przebudowano. Rozebrano przysadzistą, wkomponowaną w całość budynku wieżę i wybudowano nową – znacznie wyższą i smuklejszą³⁴. W 1863 powstał neoromański kościół pw. św. Marii Magdaleny w Międzybrodziu Bialskim. Z kolei w 1876 roku zakończono budowę kościoła pw. św. Urbana w Brzeszczach, wtedy będącego jeszcze

30 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 11, 13, 23, 28, 30, 35.

31 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 8–9, 36.

32 W. Mizgalski, *Parafia Włosienica 1776–2002 na podstawie zachowanych dokumentów w archiwum parafialnym*, Włosienica 2003, s. 111.

33 M. Dziubek, *Kult Chrystusa Cierpiącego w Bielanych*, Bielany 2006, s. 12–16, 31–33, 36–40, 70.

34 *Dzieje parafii w Kobiernicach...*, dz. cyt., s. 91–92.

filia parafii oświęcimskiej. Neobarokowy wystrój tego ostatniego uzupełniły dwa barokowe boczne ołtarze, zakupione z kościoła mariackiego w Krakowie³⁵.

Już dwudziestowieczną metrykę mają kościoły w Osieku, Porąbce, Czańcu i Kobiernicach. Pierwszy – wyżej wspomniany – pw. św. Andrzeja, zastąpił starą, drewnianą świątynię. Neogotycki kościół został konsekrowany w 1908 roku. Wraz z nim oddano do użytku nową plebanię, organistówkę i zabudowania gospodarcze. Na terenie osieckiej parafii funkcjonowała jeszcze niewielka murowana kapliczka w Malcu, w której liturgię sprawowano okazjonalnie³⁶.

Z kolei inspiracją do budowy murowanych kościołów w Czańcu i w Porąbce była interwencja władz samorządowych, które w 1905 roku, w porozumieniu z władzami kościelnymi, zakazały korzystania ze starej czanieckiej świątyni, grożącej zawaleniem. Parafianie z Porąbki podjęli wówczas starania o budowę nowego kościoła we własnej miejscowości, co stało się przyczynkiem do odłączenia się tej części od parafii w Czańcu i utworzenia nowej. Murowana świątynia w Porąbce, pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, powstała w 1905 roku. Architektem tej ceglano-kamiennej neogotyckiej świątyni był żydowski projektant Karol Korn z Bielska-Białej, który w swoim dorobku miał kilka imponujących synagog i kościołów³⁷. Z kolei budowę kościoła pw. św. Bartłomieja w Czańcu przeprowadzono w latach 1922–1924. Jego projektantem był Feliks Korn, syn wspomnianego wyżej Karola. Świątynia, eklektyczna w swoim stylu, nawiązywała do sztuki romańskiej, baroku i biedermaier. Elementem pozostałym po poprzednim kościele była potężna wieża³⁸.

Obok świątyń parafialnych i klasztornych oraz zabudowań związanych z ich infrastrukturą na terenie dekanatu oświęcimskiego

35 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 21, *Kalendarium parafii św. Urbana w Brzeszczach wydane w 100. rocznicę jej erygowania*, red. J. Lachendro, Brzeszcze 2004, s. 16, 25, 38.

36 *Katalog zabytków sztuki...*, dz. cyt., s. 21, 23; AKMK, sygn. APA 228, Ks. Józef Hajost do Książecko-Biskupiego Konsystorza, Osiek, 30 grudnia 1916.

37 Zob. *Wiek spełnionych marzeń. 100 lat kościoła w Porąbce*, red. E. Nycz, Porąbka 2007, s. 12–15.

38 Zob. P. Kołpak, *Czaniec. Dzieje wsi...*, dz. cyt., s. 188–189, 236–239, 242, 246.

znajdowało się wiele przydrożnych starych figur i niewielkich kapliczek świadczących o ludowej pobożności. Wśród nich warto zauważyć dwie, które symbolicznie związane zostały z losem tych ziem. Pierwsza to figura św. Jana Nepomucena stojąca od końca XVIII wieku na oświęcimskim rynku. Obecność właśnie tego świętego, uważanego za patrona chroniącego od powodzi, nie była przypadkowa. Przepływająca przez dekanat rzeka Soła regularnie wylewała, niszcząc niezebrane jeszcze plony. W 1892 roku postawiono nową statuetkę, która zastąpiła zniszczoną. Przy pomniku odmawiano coroczne nowenny w intencji zachowania parafian od klęski powodzi. Podobne, mniejsze figury tego świętego można było znaleźć w wielu innych miejscowościach dekanatu. Drugą istotną figurą była postać św. Jana Kantego stojąca od 1851 roku na rynku w Kętach. Również przy niej gromadzili się wierni, zwłaszcza przy okazji licznych jubileuszy i innych uroczystości związanych z osobą Świętego Kęczanina³⁹.

Ostatnim, ale bardzo istotnym elementem analizy struktury dekanatu oświęcimskiego jest kwestia duchowieństwa pracującego na tym terenie. W przededniu wybuchu II wojny światowej zarządcami parafii w dekanacie oświęcimskim byli: w Bielanach – ks. Ludwik Olech, w Brzeszczach – ks. Zygmunt Boratyński, w Bulowicach – ks. Jan Pitala (administrator), w Czańcu – ks. Jan Bednarczyk, w Grojcu – ks. Andrzej Szponder, w Jawiszowicach – ks. Władysław Tęcza, w Kętach – ks. Adolf Włodek, w Międzybrodzu – ks. Jan Banaś, w Osieku – ks. Wojciech Pitala, w Oświęcimiu – ks. Jan Skarbek, w Polance Wielkiej – ks. Stanisław Scholz, w Porębie Wielkiej – ks. Józef Kmiecik, a w Witkowicach – ks. Stanisław Niziołek. Po śmierci tego ostatniego w 1942 roku nowym proboszczem w Witkowicach został ks. Władysław Magierski⁴⁰.

Wielu wspomnianych duchownych to wybitne jednostki, które zarówno w okresie pokoju, jak i po wybuchu II wojny światowej były mocno

39 Zob. T. Chrzan, *Dekanat...*, dz. cyt., s. 41, 218–219.

40 *Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939*, dz. cyt., s. 118–124; W. Surma, *Wykaz proboszczów i ich pomocników przy parafii w Witkowicach od 1910 roku*, <http://witkowice.com/wp-content/uploads/2015/08/Wykaz-proboszcz%C3%B3w-i-ich-pomocnik%C3%B3w-przy-parafii-w-Witkowicach-od-1910-r.-kliknij%E2%87%93.docx//> (25.01.2025).

zaangażowane nie tylko na polu duszpasterskim, lecz także w działalność społeczną i konspiracyjną. Wśród nich na pierwszym miejscu warto zauważyć wspomnianego już wcześniej dziekana ks. Jana Skarbka (1885–1951). Był on proboszczem oświęcimskiej parafii od 1926 roku, członkiem rady miasta i społecznikiem zaangażowanym w funkcjonowanie i rozwój międzywojennego Oświęcimia. Za swoją działalność został w 1934 roku wyróżniony tytułem honorowego obywatela miasta⁴¹. Miał również wielki szacunek wśród licznej społeczności żydowskiej miasta – przyjaźnie z niektórymi Żydami przetrwały okres okupacji. Podczas wojny zaangażował się w działalność konspiracyjną. Był współorganizatorem pomocy dla więźniów obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau oraz nieformalnym informatorem arcybiskupa Sapięhy o sytuacji w regionie. W 1942 roku został aresztowany przez Niemców pod zarzutem spekulancstwa i był więziony w Oświęcimiu, Mysłowicach, Katowicach, a ostatecznie w areszcie domowym w Komorowicach. Powrócił do Oświęcimia w lutym 1945 roku⁴².

Inną wybitną postacią, o której warto wspomnieć, był ks. Józef Kmieć (1894–1971), od 1937 roku proboszcz parafii św. Bartłomieja w Porębie Wielkiej. Jeszcze przed wybuchem wojny zasłynął jako dobry kaznodzieja, katecheta, gospodarz i reformator życia religijnego w parafii. Podczas II wojny światowej organizował pomoc dla więźniów obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau w postaci żywności i materiałów informacyjnych. Wspierał także uciekinierów, organizując im schronienie, ubrania cywilne oraz przerzut do Generalnego Gubernatorstwa. Na plebanii schronienie znajdowali działacze związani z Armią Krajową; ukrywano tutaj również tajne dokumenty, a nawet broń. Jego konspiracyjną działalność przysłoniła nieco powojenna współpraca ze Służbą Bezpieczeństwa, trwająca od 1948 do 1971 roku, w toku której inwigilował okoliczne środowiska parafialne⁴³.

41 Archiwum Państwowe w Katowicach, Bielsko-Biała, *Księga uchwał Rady Gminnej miasta Oświęcimia 1932–1935*, s. 422.

42 T. Chrzan, *Ks. Jan Skarbek...*, dz. cyt., s. 54–59, 67, 69–71; A. Szyndler, *Przychodzi rabin do księdza*, „Oś – Oświęcim – Ludzie – Historia – Kultura” 2011, nr 43, s. 6–7.

43 A. Kędziński, *Ks. Józef Kmieć (1894–1971)*, „Oświęcimska Gmina” 2022, nr 3 (206), s. 6.

Należy również zwrócić uwagę na długą listę osób duchownych pracujących podczas II wojny światowej na terenie dekanatu oświęcimskiego, wspierających działalność konspiracyjną i pomagających więźniom pobliskiego obozu koncentracyjnego. Wśród nich warto wymienić oświęcimskich wikariuszy i katechetów: ks. Stanisława Bajera, ks. Józefa Bylicę, ks. Bolesława Sarnę, ks. Władysława Grohsa, ks. Władysława Będka, ks. Rudolfa Schmidta, ks. Wojciecha Bartosika, ks. Mariana Stawarza, a także osieckiego proboszcza ks. Wojciecha Pitałę, proboszcza w Polance Wielkiej ks. Stanisława Scholtza, wikariusza w Osieku ks. Walentego Przebindę, a także wielu kapłanów Towarzystwa Salezjańskiego z Oświęcimia oraz siostry serafitki z Oświęcimia i siostry zakonne z Kęt⁴⁴.

Wybuch II wojny światowej diametralnie zmienił funkcjonowanie dekanatu oświęcimskiego. Ziemie te już w październiku 1939 roku przyłączono do III Rzeszy. Tym samym rozbito jedność terytorialną archidiecezji krakowskiej, której stolica znajdowała się na terenie Generalnego Gubernatorstwa. W kwietniu 1940 roku arcybiskup Adam Stefan Sapieha ustanowił wikariuszem generalnym wadowickiego proboszcza ks. Leonarda Prochownika, który miał zarządzać terenami archidiecezji wcielonymi do Rzeszy. W tym samym czasie zapadła decyzja o utworzeniu w Oświęcimiu i jego okolicach obozu koncentracyjnego, który miał w przyszłości stać się miejscem zagłady ponad miliona ludzi z różnych krajów Europy. Duszpasterze i wierni dekanatu oświęcimskiego stali się świadkami potężnych przemian społecznych, związanych chociażby z eksterminacją miejscowych Żydów, przesiedleniami, a nawet gruntowną przebudową infrastruktury, która dotknęła także wspólnotę Kościoła⁴⁵.

44 Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, Teczka: Pomoc dla Oświęcimia [brak sygnatury], *Wykaz duchownych Ziemi Oświęcimskiej pomagającym więźniom KL Auschwitz-Birkenau*.

45 Zob. T. Chrzan, *Ks. Jan Skarbek...*, dz. cyt., s. 61–62.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie

Ks. Józef Hajost do Ksiązęco-Biskupiego Konsystorza, Osiek 30 grudnia 1916, sygn. APA 228.

Pomoc dla Oświęcimia, Wykaz duchownych ziemi oświęcimskiej pomagających więźniom KL Auschwitz-Birkenau, brak sygnatury.

Biblioteka i Archiwum Diecezji Bielsko-Żywieckiej

Teczki parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu, Sprawozdanie ks. Jana Skarbka z wizytacji dziekańskiej dekanatu oświęcimskiego w 1931 roku.

Archiwum Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu

Liber memorabilium Ecclesiae parochialis Osviecimensis ab anno 1830, t. 1.

Archiwum Państwowe w Katowicach, oddział w Bielsku-Białej

Akta miasta Oświęcimia, Księga uchwał Rady Gminnej miasta Oświęcimia 1932–1935, sygn. 13/362/o/3.1/230.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Elenchus Venerabilis Cleri Archidioeceseos Cracoviensis pro anno 1939, Kraków 1939.

Kalendarium parafii św. Urbana w Brzeszczach wydane w 100. rocznicę jej erygowania, red. J. Lachendro, Brzeszcze 2004.

Monumenta Poloniae Vaticana, Acta Camerae Apostolice, t. 1, red. J. Ptaśnik, Kraków 1913.

Monumenta Poloniae Vaticana, Acta Camerae Apostolice, t. 2, red. J. Ptaśnik, Kraków 1913.

OPRACOWANIA

- Chachaj J., *Pierwotna średniowieczna sieć dekanalna w diecezji krakowskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 71 (1999), s. 379–387.
- Chorążki M., *Kęty w okresie okupacji niemieckiej*, [w:] *Kęty. Blaski i cienie miasta w minionych wiekach. Monografia historyczna*, t. 2, red. K. Meus i in., Kęty 2019, s. 356–421.
- Chrzan T., *Dekanat pogranicza. Duszpasterstwo parafialne w dekanacie oświęcimskim w latach 1843–1918*, Katowice 2024.
- Chrzan T., *Ks. Jan Skarbek. Oświęcimski duszpasterz i społecznik*, Kraków 2017.
- Dzieje parafii w Kobiernicach na podstawie zachowanych dokumentów*, red. M. Kręcioch [b.m.w] [b.m.d.].
- Dziubek M., *Kult Chrystusa Cierpiącego w Bielanych*, Bielany 2006.
- Filip L., *Żydzi w Oświęcimiu 1918–1939*, Oświęcim 2003.
- Hudzik P., *Czasy II Rzeczypospolitej*, [w:] *Kęty. Blaski i cienie miasta w minionych wiekach. Monografia historyczna*, t. 2, red. K. Meus i in., Kęty 2019, s. 266–355.
- Januszewska-Jurkiewicz J., *Okres międzywojenny*, [w:] *Oświęcim, miasto pogranicza*, t. 2, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 228–264.
- Kaplica jubileuszowa 1901 przy klasztorze OO. Reformatów w Kętach*, Kęty 1902.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, red. J. Szablowski, Warszawa 1953.
- Kołpak P., *Czaniec. Dzieje wsi i parafii spisane w setną rocznicę rozpoczęcia budowy kościoła św. Bartłomieja*, Kraków 2021.
- Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980.
- Kurzeja J., *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Oświęcim*, „Roczniki Humanistyczne” 27 (1979), nr 2, s. 15–37.
- Marecki J., *Archidiecezja krakowska w latach 1912–1962*, [w:] *Kościół krakowski w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 384–450.
- Mistecka M. L., *Zmartwychwstanki. Charyzmat i dzieje 1891–1991*, t. 1, Lublin 1999.
- Mizgalski W., *Parafia Włosienica 1776–2002 na podstawie zachowanych dokumentów w archiwum parafialnym*, Włosienica 2003.

- Oświęcim w pierwszym dniu wojny. Spotkanie pokoleń, red. L. Schuster, Oświęcim 1999.
- Ptaszkowski J., *Sanktuarium Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Oświęcimiu*, Oświęcim 1994.
- Stasiowska A.J., *Zawierzyła Bożej Opatrzności. Bł. Małgorzata Łucja Szewczyk (1828–1905). Założycielka Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej – Sióstr Serafitek. Życie i dzieła*, Kraków 2013.
- Szyndler A., *Oszpicin. Oświęcimscy Żydzi na przestrzeni wieków*, [w:] *Oświęcim, miasto pogranicza*, t. 2, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 306–339.
- Trąba M., *Kościół katolicki i życie religijne miasta w XIX i XX wieku*, [w:] *Oświęcim, miasto pogranicza*, t. 2, red. B. Czwojdrak, K. Miroszewski, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 421–466.
- Wiek spełnionych marzeń. 100 lat kościoła w Porąbce*, red. E. Nycz, Porąbka 2007.
- Wilczyński M., *Klasztor OO. Reformatów w Kętach. Monografia ze źródeł domowych*, Kraków 1893.

PRASA

- Czerny K., Kacorzyk A., *120 lat obecności Sióstr Służebniczek w Osieku, „Echa Osieka”* 2019, nr 1, s. 11–12.
- Kędzierski A., *Ks. Józef Kmiecik (1894–1971)*, „Oświęcimska Gmina” 2022, nr 3 (206), s. 6.
- Szyndler A., *Przychodzi rabin do księdza*, „Oś – Oświęcim – Ludzie – Historia – Kultura” 2011, nr 43, s. 6–7.

PUBLIKACJE W INTERNECIE

- Stachura M., *Klasztor Klarysek od Wieczystej Adoracji – historia i znaczenie dla społeczności kęckiej*, <http://kety.klaryski.org/wp-content/uploads/2022/10/Klasztor-Klarysek-od-Wieczystej-Adoracji-historia-i-znaczenie-dla-spolesznosci-keckiej.pdf> (10.03.2025).
- Surma W., *Wykaz proboszczów i ich pomocników przy parafii w Witkowicach od 1910 roku*, <http://witkowice.com/wp-content/uploads/2015/0-8Wykaz-proboszcz%C3%B3w-i-ich-pomocnik%C3%B3w-przy-parafii-w-Witkowicach-od-1910-r.-kliknij%E2%87%93.docx//> (10.03.2025).